

Streszczenie

Mit nowoczesnego wynalazku. Rower w literaturze i kulturze polskiej
przełomu XIX i XX wieku

Kluczowym celem powyższej pracy jest ukazanie wpływu technicznego postępu na kształt nowoczesnej kultury. Na przełomie XIX i XX wieku rower stał się wynalazkiem, w którym skupiły się najistotniejsze pragnienia i niepokoje epoki. Ten nowy wynalazek szczególnie mocno pobudzał ludzką wyobraźnię, w wyniku czego narosła wokół niego aura cudownych, mitycznych marzeń o nieskończonych możliwościach człowieka i szansach na natychmiastową zmianę panującego na świecie ładu. W pracy nad omawianym zagadnieniem czuję się ośmielony słowami Naomi Segal, która w jednym ze swoich dzieł przekonywała, że można być badaczem literatury, który zajmuje się także czymś innym niż wyłącznie proza czy wiersze, ponieważ wszystkie wytwory kultury materialnej również mogą być odczytywane jako tekst.

Zawartość merytoryczną rozprawy doktorskiej poprzedza wstęp metodologiczny, w którym analizuję przemiany we współczesnej teorii badań literaturoznawczych przy szczególnym uwzględnieniu założeń badań kulturowych i nowego historyzmu. W kolejnych fragmentach pracy zastanawiam się nad pochodzeniem omawianego wynalazku, wyobrażeniach związanych z pojawieniem się roweru (piekielne i niebiańskie skojarzenia) oraz porównuję bicykl do innych nowoczesnych środków lokomocji. Piszę również o rzekomym wpływie nowego wynalazku na ustrój społeczny, a także o wyścigach i wypadkach rowerowych, nowym rozumieniu czasu (odliczanie sekund), emancypacji cyklistek, nowych stosunkach społecznych i niespotykanych dotąd formach kształtowania relacji damsko-męskich. Osobne miejsce poświęcam kwestii nowoczesnego stosunku do zdrowia ciała i duszy oraz najwybitniejszemu polskiemu utworowi o tematyce rowerowej – *Ze wspomnień cyklisty* Bolesława Prusa. Swoje rozważania kończę na roku 1903, który w moim odczuciu zamyka pewien etap w dziejach rozwoju cyklizmu. Na początku XX wieku sport przestał być wyłącznie rodzajem amatorskiej, dżentelmeńskiej rozrywki we właściwym guście. Po raz pierwszy wyrusza wówczas najbardziej prestiżowy wyścig rowerowy na świecie - Tour de France, a bracia Wright skonstruowali i opatentowali pierwszą maszynę latającą napędzaną silnikiem spalinowym. Pionierzy kolarstwa w tym okresie zaczęli przesiadać się do samochodów i samolotów, a bicykl stał się mniej ekscytującym, zwyczajnym elementem codzienności. „Ostre koło” pojawiło się na ziemiach rdzennie polskich w okresie, kiedy

pozytywistyczna wiara w to, że człowiek może osiągnąć nieskończenie wiele za pomocą swojego rozumu, została podważona przez nurty modernistyczne, stąd być może zaangażowanie polskich literatów (z Prusem i Sienkiewiczem na czele) w kampanię na rzecz cyklizmu jako sportu użytecznego społecznie - hartującego ciało i ducha zarazem. Stąd także wiele, często nie najwyższej jakości, utworów mówiących o „jednym z cudów epoki”, który miał wybawić ludzkość z marazmu i otworzyć przed nią szereg nowych, dotąd niedostępnych dróg.

Za materiał badawczy posłużyły mi dzieła najwybitniejszych pisarzy epoki - zwłaszcza Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa i Władysława Stanisława Reymonta. Nie mniej istotne okażą się dla mnie utwory autorów dzisiaj już prawie zupełnie zapomnianych (m.in. Wincentego Łosia, Antoniego Orłowskiego, Artura Oppmana, Karola Hoffmana), a także wreszcie dzieła tworzone okazjonalnie i nie zawsze podpisane nazwiskiem twórcy. Sporadycznie posiłkuję się fragmentami dzieł pisarzy obcojęzycznych (Emil Zola, Alfred Jarry, Jerome K. Jerome, Marcel Proust, George Herbert Wells).

Piotr Kulpa

ABSTRACT

The myth of the modern invention. A bicycle in the Polish literature and culture at the turn of the 19. and 20. Centuries

The main goal of this thesis is to show the influence of technical development on modern culture. At the turn of 19. and 20. centuries a bicycle became an invention which represented the desire and anxiety of the era. The invention strongly influenced the human mind, which in consequence created an atmosphere of miraculous dreams about endless possibilities of a man and about his chances to change the world and its rules. In my thesis I dare to be inspired by Naomi Segal who claimed in one of her works that one can be a literary researcher focusing on something different than prose or poetry as all the production of the material culture can be treated as a text.

The essential content follows the methodological introduction in which I analyze the changes in the contemporary theory of literary research, especially the assumptions of cultural research and new historicism. In the subsequent parts of the thesis I work on the background of the invention and the imaginations connected with the appearance of the bicycle (hell and heavenly associations) and I compare the bicycle to other modern means of transport. I write about the alleged impact of the invention on the social system, also about races and bike accidents, the new idea of time (second counting down), the emancipation of female cyclists, new social relations and totally new and unbelievable types of male-female relations' formation. A special attention is dedicated to the problem of health and wellness of both body and mind, and to "Ze wspomnień cyklisty" by Bolesław Prus, which is Polish best-known work of art on the topic of bicycles. I finish my considerations at the time of 1903, which in my opinion closes some episode in the history of cycling. At the beginning of 20. century sport stopped its existence as an amateur entertainment for gentlemen. Tour de France, the most prestigious world -wide bicycle race started then, the Wright brothers constructed and patented their first flying machine powered by combustion engine. The pioneers of cycling began to use cars and planes, and the bicycle became a less exciting element of the everyday life. A fixed-gear bicycle appeared in the ethnic Polish area in the time when the positivistic belief in a human being capable of achieving everything with his powerful mind was challenged and weakened by modernistic currents, so it might be the reason for the

engagement of Polish writers (Prus and Sienkiewicz among them) into the campaign in favor of socially useful sport cycling, as it firmed up the body and mind altogether. Thus, so many texts about one of the marvels of the time appeared. The invention of that marvelous vehicle was supposed to stop the apathy and start new, challenging and passionate, opportunities.

The research material I use in my dissertation comes from the works of art of the best Polish writers of that time: Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus and Władysław Reymont, as well as from the authors who are almost forgotten today (i.e. Wincenty Łoś, Antoni Orłowski, Artur Oppman , Karol Hoffman, Klemens Junosza), and last but not least works of art produced on the occasion of something and not even signed by their creators. Occasionally I use the extracts from the books of foreign writers (Emil Zola, Alfred Jarry, Jerome K. Jerome. Marcel Proust, George Herbert Wells).

Bob Kulpa